ÚSTAV SVETOVEJ LITERATÚRY SAV
INSTITUTE OF WORLD LITERATURE SAS

Roman Mikuláš a kol.

Podoby literárnej vedy

Teórie – Metódy – Smery

VEDA
vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Bratislava 2016

Obsah

Úvod 7

Poetika (Tibor Žilka) 11
Rétorika (Tibor Žilka) 19
Genológia (Tibor Žilka) 31
Štylistika (Tibor Žilka) 38
Verzológia (Tibor Žilka) 45
Metrika (Tibor Žilka) 54

* * *

Literárna hermeneutika (Roman Mikuláš) 60
Pozitivistická literárna veda (Roman Mikuláš) 67
Literárna komparatistika (Róbert Gáfrik, Miloš Zelenka) 74
Tematológia (Miroslava Režná) 93
Dejiny ducha (Roman Mikuláš) 102
Fenomenológia literatúry (Ladislav Šimon) 108
Ruský formalizmus (Soňa Pašteková) 113
Štrukturalizmus a poštrukturalizmus (Pavel Matejovič) 124
Recepčná estetika (Roman Mikuláš) 137
Literárna sociológia (Andrea Mikulášová) 147
Kritika ideológie (Ladislav Šimon) 156
Analýza diskurzu (Roman Mikuláš, Andrea Mikulášová) 161
Semiotika a literárna veda (Krisztián Benyovszky) 172

* * *

Literárna komunikácia (Ľubomír Plesník, Roman Mikuláš) 190
Naratológia (Zuzana Malinovská) 205
Intertextualita (Ján Jambor) 220
Translatológia (Marián Andričík) 237
Historiografia literatúry (Soňa Pašteková) 244

* * *

Feministická literárna veda a rodové štúdiá v literárnej vede[1]

JANA CVIKOVÁ

„Nedisciplinovaný" vstup do problematiky

V posledných desaťročiach 20. storočia sa najmä v sociálnych a humanitných vedách pomerne široko etabloval rod (*gender*)[2] ako analytická kategória v najrozmanitejších konceptualizáciách. Feministická kritika vedy zasiahla dokonca aj zdanlivo racionálnu vieru prírodovedných a technických odborov v produkciu „hodnotovo neutrálnych, objektívnych, nepredpojatých faktov o prirodzenom poriadku" (Harding 2004, 267). Navyše, feministická kritika nie je ani zďaleka len kritikou vedeckého poznávania, ale predovšetkým kritickou reflexiou toho, ako sú poznávanie a jeho organizácia prepojené so spoločnosťou a jej organizáciou. Teoretička situovaného poznania Sandra Harding poukazuje na skutočnosť, že

> tieto metódy a fakty [sú] preniknuté rodovo určenými hodnotami a záujmami. Samozrejme to pre rôzne vedy [...] platí v rôznej miere a rôznymi spôsobmi. Napriek tomu sa zdá, že obvyklé postupy konceptualizácie a aplikácie vedeckej metódy spôsobujú neschopnosť výskumu vyprodukovať kultúrnu neutralitu, a to principiálne, nielen v praxi. Okrem toho rodové analýzy doložili, že kultúrna neutralita prinajmenšom v niektorých kontextoch nie je vôbec žiaduca. Človek, ktorý pracuje vedecky, ovplyvňuje, čo budeme vedieť o svete. (267)

Feministická literárna veda a rodové štúdiá (*gender studies*)[3] v lite-

---

1 Tento text sčasti vychádza z knižnej publikácie *Ku konceptualizácii rodu v myslení o literatúre* (Cviková 2014). Všetky cudzojazyčné citáty preložila autorka.

2 Rod (*gender*): „´Sociálne´, resp. ´kultúrne´ pohlavie. Odlíšenie pojmov pohlavie (sex) a rod (gender) zohralo veľký význam v chápaní a poznávaní rodovo špecifického rozmeru rôznych oblastí života. Poukázalo na skutočnosť, že pohlavie nie je nerozlučne späté s rodom. [...] Je to sociálne utváraná kategória, ktorá vzniká v kontexte určitej sociálnej, kultúrnej a ekonomickej štruktúry." (*Glosár rodovej terminológie*) K chápaniu pojmu rod pozri napríklad Szapuová 1998; Butler 2014; Kiczková 2011. K základným pojmom rodových štúdií a feministického výskumu pozri *Glosár rodovej terminológie*.

3 Rodové štúdiá (*gender studies*): „Interdisciplinárne vedecko-výskumné štúdiá skúmajúce význam rodu v kultúre, spoločnosti a vede. [...] integrujú perspektívy rodu do rozličných spoločenskovedných, humanitných aj prírodovedných disciplín so zámerom ich obohatenia o také témy, prístupy, výsledky, ktoré budú prispievať k dosahovaniu rodovej rovnosti. Vychádzajú pritom z metodologických prístupov vypracovaných vo fe-

rárnej vede zohľadnili nielen *vedomé* skúmanie rodu ako organizačného princípu a metodologického východiska výskumu, jeho subjektu či predmetu, ale aj zreteľne inter- a transdisciplinárne spôsoby práce. Proces etablovania tohto prístupu mal výrazne medzinárodný až nadnárodný charakter, napriek tomu sa však na úrovni národných filológií značne líšil a odlišná je aj miera zvnútornenia rôznych východísk feministického výskumu a rodu ako „kľúčového konceptuálneho nástroja" (Farkašová 2006, 13) v jednotlivých oblastiach literárnovedného skúmania. Takéto zvnútornenie sa môže odohrávať na viacerých rovinách a v rôznych podobách konceptualizácie rodu: od esencialistického stotožňovania rodu s pohlavím (autorky či autora, literárnej postavy, čitateľky a pod.) po chápanie rodu ako performatívnej a neustále performovanej kategórie či dekonštruujúce preznačovanie rodu ako súčasti vynúteného a opakovane vynucovaného heteronormatívneho poriadku *rod – rodová identita – túžba*, ktoré prehlbujú najmä queerové štúdiá (*queer studies*)[4] a ktoré má v rámci rodového a feministického výskumu a v spojenectve s ním radikálny potenciál meniť literárnu vedu a spôsob, akým literárnovedný výskum kladie otázky sebe aj literárnym textom a ich literárnym i mimoliterárnym kontextom.

V krajinách hovoriacich po nemecky, na ktoré sa v tejto krátkej sumarizácii niektorých základných otázok prevažne orientujem, má táto história už štyridsať rokov. Aj na Slovensku a v Českej republike, ktoré nezažili druhú vlnu feministického hnutia, sa dnes môžeme obzrieť za vyše dvadsaťročnými snahami o disciplinárne a interdisciplinárne presadzovanie feministickej reflexie a o používanie a konceptualizáciu kategórie rodu ako analytickej kategórie.

Každá publikácia, ktorá sa usiluje predstaviť otvorený a premenlivý terén feministickej literárnej vedy a rodových štúdií, sa bez ohľadu na svoj rozsah začína poukázaním na súvislosti feministického hnutia a akademického výskumu (pozri napr. Osinski 1998). Aj pre základné východiská feministického a rodového výskumu vôbec je nevyhnutné zdôrazniť spätosť druhej vlny feministického hnutia a teórie, slovami Sabine Hark „aka-

ministických teóriách. Ako smer akademického štúdia, etablovaný v krajinách západnej Európy a USA, využívajú svoje interdisciplinárne postavenie, ktoré v mnohom čerpá z tradície ženských štúdií ustanovovaných v 70. a 80. rokoch na severoamerických univerzitách. Zameriavajú sa predovšetkým na kultiváciu kritického sociálneho myslenia z rodového pohľadu." (*Glosár rodovej terminológie*)

4 Queerové štúdiá (*queer studies*): príbuzné výskumné a študijné programy rodových štúdií, zaoberajú sa neheterosexuálnou sexualitou v rôznych sociálnych kontextoch. (*Glosár rodovej terminológie*) K chápaniu pojmu queer pozri napríklad Hark 2004; Kobová 2011; *Glosár rodovej terminológie* (autorka hesla *queer* Ľubica Kobová); Cviková – Daučíková – Juráňová – Kobová, 2004; Butler 2014. Pre potenciál pojmu queer v literárnovednom výskume pozri napríklad Demčišák 2012.

demický obrat" vo feminizme a „feministický obrat" vo vede (2005, 10–11). Zároveň je pre priblíženie feministických či rodových výskumných perspektív kľúčové nielen to, *čo* sa o nich píše, ale aj to, *ako* sa o nich píše. Vzhľadom na obmedzený priestor týchto poznámok k úvodu do problematiky, ktorými sa v prvom rade pokúšam signalizovať jej najzásadnejšiu vlastnosť, čiže otvorenosť, sa usilujem vyvážiť subjektívnu selekciu uvádzaných faktických informácií zviditeľňovaním procesov možných podôb feministického uvažovania o literatúre a literárnej vede.[5]

Používanie označenia feministická literárna veda a rodové štúdiá v literárnej vede je rozkolísané, spravidla závisí od konkrétnej konceptualizácie rodu v literárnovednom výskume. Najzaužívanejšie je rozlišovanie feministického výskumu a rodových štúdií v podobe po sebe nasledujúcich vývojových fáz. Prvej fáze sa pritom vyslovuje uznanie, ale považuje sa za prekonanú minulosť nahradenú pokrokovejším a komplexnejším dneškom (pozri Hark 2005, 31), inde sa akademicky „neprijateľná" feministická literárna veda dokonca redukuje na takmer zamlčaný predpoklad prestížnejšieho rodového výskumu (pozri aj Scott 2006).

Keďže tento príspevok píšem z pozície feministky a literárnej vedkyne pôsobiacej v zakladateľských iniciatívach na Slovensku po roku 1989,[6] odráža sa v mojom vnímaní skúsenosť formovaná špecifickou situáciou, ktorá sa vyznačuje oneskoreným súčasným prijímaním a spracovávaním veľmi rozmanitých podnetov z rôznych období výskumného využívania rodu ako analytickej kategórie: Verejný aj odborný diskurz sa na jednej strane otváral pluralitným podnetom, na druhej strane však zaujala veľká časť postsocialistickej vedeckej obce podozrievavý postoj voči postštrukturalistickej kritike moderného humanizmu a relativizácii západného univerzalizmu, no najmä voči prepojeniu feministického myslenia s ľavicovým hnutím, čo odporovalo požiadavke na „objektivitu" bádania

[5] Pre ďalšie štúdium základných textov i prehľadové doplnenie odkazov na relevantné diela, autorky, kľúčové pojmy a diskusie v oblasti feministickej literárnej vedy a rodových štúdií možno okrem bohatej literatúry v cudzích jazykoch siahnuť napríklad po týchto zdrojoch v slovenčine a češtine: časopis *Aspekt* (v rokoch 1993 – 2004 vyšlo celkom 21 rozsiahlych tematických čísel antologického charakteru s prekladovými aj pôvodnými, vedeckými aj populárnymi a literárnymi textami; najmä číslo 1, 1995 *Písanie žien*); dvojjazyčný časopis, resp. ročenka *Jedním okem – One Eye Open*; antológie *Dívčí válka s ideologií. Klasické texty angloamerického feministického myšlení* (Oates-Indruchová 1998), *Ženská literární tradice a hledání identit. Antologie angloamerické feministické literární teorie* (Oates-Indruchová 2007) a *Černošská feministická literární kritika.* Výbor statí afroamerických kritiček (Kovalová 2014); *Lexikon teorie literatury a kultury* (Nünning 2006); *Psaní vně logocentrismu. Diskurs, gender, text* (Matonoha 2010); *Literatura a feminismus* (Morrisová 2000); *Rodové štúdiá. Súčasné diskusie, problémy a perspektívy* (Kiczková – Szapuová 2011; najmä štúdia Etely Farkašovej *„Ženské písanie" z pohľadu feministickej literárnej teórie*).

[6] Pozri www.aspekt.sk.

namierenej proti ideologickému zaťaženiu spoločenskovedných disciplín v socializme.[7]

V západných krajinách sa v šesťdesiatych, resp. sedemdesiatych rokoch minulého storočia zdvihla druhá vlna feministického hnutia, väčšiny krajín socialistického tábora (s výnimkou krajín bývalej Juhoslávie) sa však nedotkla vôbec[8] alebo len okrajovo – v Československu vyšlo napríklad v druhej polovici šesťdesiatych rokov v českom a slovenskom preklade jedno z kľúčových diel feministického myslenia a druhej vlny feministického hnutia *Druhé pohlavie* od Simone de Beauvoir (v češtine 1966, v slovenčine 1. zv. 1967 a 2. zv. 1968), ktorého vyjdenie v roku 1949 sa niekedy označuje za koniec prvej vlny feministického hnutia. Z absencie druhej vlny vyplývala absencia akademického feministického myslenia, okrem iného jeho podstatnej súčasti – oživujúcej recepcie konania a myslenia prvej vlny, ktorá požiadavkami na vzdelávanie, profesijné uplatnenie a občianske práva žien vrcholila koncom 19. a začiatkom 20. storočia. Stručnú charakteristiku základných východísk vĺn feminizmu ponúka komplexná štúdia rakúskej literárnej vedkyne Anny Babka *Gender(-Forschung) und Dekonstruktion. Vorläufige Überlegungen zu den Zusammenhängen zweier Reflexionsräume* (Rod, rodový výskum a dekonštrukcia. Predbežné úvahy k súvislostiam dvoch priestorov reflexie), kde autorka sumarizuje:

> Ak išlo vo feminizme prvej a druhej vlny hlavne o to, aby ženy mohli povedať *ja*, príp. aby to mohli povedať nejakým preukázateľne ženským spôsobom (heslá: *equality/difference*), tak teórie hybridity a multiplicity (heslo: *diversity*) problematizujú diferencie medzi samotnými ženami a dekonštruujú dichotómiu rodov. (2007, 10)

Za prelomový bod, resp. nástup tretej vlny sa považuje publikácia americkej filozofky Judith Butler *Gender Troubles* (1990; v nemčine ako *Unbehagen der Geschlechter*, 1991; v slovenčine ako *Trampoty s* rodom, 2003, 2. vyd. 2014).

---

7 Pozri napríklad Cviková 2014, 64–71, najmä pojem Sabine Hark „disidentská participácia" a výskumné zistenia Veroniky Wöhrer o rizikách spojených s explicitným zaujatím feministickej pozície v slovenskom akademickom prostredí deväťdesiatych rokov.

8 „Nedotkla" v zmysle sociálneho a myšlienkového hnutia, mnohé požiadavky týkajúce sa napríklad platenej práce žien alebo legálneho prístupu k interrupciám boli súčasťou socialistickej emancipácie žien, ktorá však nebola sprevádzaná verejnou diskusiou a vedeckou reflexiou rodového poriadku vo všetkých jeho rovinách, vrátane symbolickej. K premenám rodovej kultúry v českej spoločnosti v rokoch 1948 až 1989, charakterizovaným striedaním emancipačných a tradicionalistických tendencií pozri kolektívnu publikáciu *Vyvlastněný hlas. Proměny genderové kultury v české společnosti* (Havelková – Indruchová-Oates, eds., 2015).

Od začiatku deväťdesiatych rokov sa teda pred bádateľkami z postsocialistických krajín otvorilo priam feministické „vlnobitie" (pozri aj Šmausová 2007), pričom však boli vylúčené z predchádzajúcich verejných a akademických diskurzívnych procesov, nemenej dôležitých ako ich výsledky a nevyhnutných pre plnohodnotné zapojenie do aktuálnych diskusií; na Slovensku sa literárna veda vlastne dodnes „nezapojila" v zmysle širšieho poznania, používania alebo aspoň akceptácie rodu ako analytickej kategórie, existujú však jednotlivé iniciatívy, výskumy, časopisecké a knižné publikácie;[9] významnú rolu z hľadiska vlastnej teoretickej participácie zohrala od začiatku deväťdesiatych rokov na Slovensku iniciatíva filozofiek z Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Zuzany Kiczkovej, Etely Farkašovej a Mariany Szapuovej (pozri aj Kobová 2013, 56).

Odmietanie a nepochopenie rodu ako kategórie literárnovednej analýzy zo strany bádateľov a bádateliek z postsocialistických krajín (presnejšie *v* týchto krajinách, keďže v komunikácii orientovanej na Západ je situácia nezriedka iná), teda zo strany v tejto geopolitickej oblasti panujúceho vedeckého a literárneho diskurzu označuje poľská kulturologička Anna Łebkowska za pochopiteľné, keďže kategória rodu nás nielenže

> zbavuje klamlivého pocitu vedeckej nevinnosti a objektivity, ale odhaľuje aj skutočnosť, ako veľmi rod podmieňuje literárnovedné praktiky, hoci tieto závislosti bývajú uvedomované v rôznej miere. Inými slovami – rodová perspektíva umožňuje podať dôkazy o tendenčnosti a selektívnosti naoko objektívneho a autonómneho modelu literárnej kritiky, umožňuje odhaľovať kultúrne zaťaženia literatúry, ako aj diskurzu, ktorý sa jej venuje. (2010, 398)

Feministická kritika zviditeľňuje rodovú predpojatosť, ktorá sa prejavuje tak v podobe *sexizmu*, t. j. zrejmého znevažovania a znevýhodňovania (najmä žien) na základe rodu, ako aj v podobe *androcentrizmu*, ktorý rodové rozdiely skôr zastiera, pričom otázky nastoľuje jednostranne a nereflektovane, z dominujúcej mužskej perspektívy:

> Kritika androcentrického prístupu vychádza z rozpoznania skutočnosti, že mužské myslenie sa pokladá za reprezentáciu univerzálne ľudského a že existujú mechanizmy, prostredníctvom ktorých sa udržiava nadradenosť mužov nad ženami a mužská skúsenosť sa vydáva za normatívny štandard. (*Glosár rodovej terminológie*)

[9] Okrem tých, čo sú uvedené v poznámke 5, napríklad Farkašová 2006, Feťková 2006, Repar 2007, Rebro 2011 a 2013, ako aj ďalšie práce uvedené v literatúre.

Vzhľadom na (mocensko)kritický potenciál smerom dovnútra disciplíny aj navonok preferujem pojem feministická literárna veda, resp. feministická (a) queerová literárna veda, ktorý odkazuje na kritické feministické uvažovanie o rode, ako to v interdisciplinárnom pojatí feministického výskumu konštatujú napríklad nemecké sociologičky Regina Becker-Schmidt a Gudrun-Axeli Knapp:

> Na rozdiel od označenia „ženský" alebo „rodový" výskum, ktoré sa väčšmi zameriavajú na predmetnú oblasť analýz, vyzdvihuje adjektívum „feministický" politický impetus tohto vedeckého prúdu a označuje ho ako formu kritickej teórie. (2000, 5)

Podobne riešia používanie výrazov feministický výskum a rod ako analytická kategória slovenské filozofky (napr. Kiczková – Szapuová, eds., 2011; Farkašová 2006), pričom rodové štúdiá spravidla chápu ako označenie študijného odboru (pozri napríklad aj Hark 2005). Inokedy sa rodové štúdiá zasa zároveň ponímajú ako synonymum rodového výskumu a niekedy feministického výskumu (pozri napríklad Braun – Stephan 2000, 9–15). V nemeckom prostredí sa v kontexte odlišovania ženského a rodového výskumu okrem pojmu feministická literárna veda zaužívalo aj označenie literárnovedný ženský výskum (Osinski 1998, 127–129).

Lexikon teorie literatury a kultury od Ansgara Nünninga (2006) obsahuje viacero hesiel, ktoré sa venujú čiastkovo alebo na celej ploche aj otázkam feministického a rodového výskumu literatúry: okrem základných pojmov ako „gender" (263–264), „rodová identita a rodová role" (677–680), „diference, rodová" (147–148), „stereotyp, rodový" (731), sú to najmä heslá „feministická literární teorie" (217–221), „feministická naratologie" (221–222), „gender studies" (264–265) či „écriture feminine" – ženské písanie (172). Lexikón charakterizuje feministickú literárnu teóriu ako prístup, ktorý pluralitu metód využíva na kritiku a revíziu jednostranného mužského pohľadu na literatúru, pričom sa zameriava na zobrazovanie žien v literárnych textoch a na otázky ženskej produkcie a recepcie literárnych textov (217), zatiaľ čo u rodových štúdií konštatuje čiastočnú zhodu s predmetom a metódami feministického výskumu a zdôrazňuje zásadnú odlišnosť ich perspektívy (264). Toto pre slovníkové účely výstižné, no zároveň nevyhnutne skratkovité rozlišovanie platí v mnohom tak pre anglo-americkú oblasť (*women´s studies* a *gender studies*), ako aj pre polemickú situáciu okolo ženského a rodového výskumu v Nemecku (*Frauenforschung* a *Geschlechterforschung*), nemá však bezvýhradnú platnosť. Bolo opakovane problematizované a podrobované kritike, ktorá často súvisela s obavami z depolitizácie – v najširšom zmysle slova – rodových štúdií v úsilí o ich akademickú akceptáciu a inštitucionalizáciu. Predstavu akejsi

časovej následnosti zasa narúšajú francúzske teoretičky écriture féminine, ako aj taliansky feminizmus sexuálnej diferencie. Inými slovami: rôzne formulované feministické perspektívy síce pripravili pôdu pre vznik rodových štúdií, neznamená to však, že by boli len predstupňom, teda že by sa – vždy a všade – vyčerpali alebo boli prekonané. Dokazuje to aj rozmanitosť súčasných, neustále sa diferencujúcich a aj paralelne či polemicky, vo vzájomnej diskusii reálne používaných východísk a konceptualizácií rodu (rodu – rodovej identity – túžby) v rôznych oblastiach literárnovedného výskumu (v literárnej kritike, teórii a histórii), v neposlednom rade v mnohovrstevnom prepojení s ďalšími kategóriami ako rasa, trieda, vek či náboženstvo (k problematike intersekcionality pozri príspevok Anny Babka v tomto zborníku).

Rozhodnutie o spôsobe vzájomného usúvzťažňovania feministickej literárnej vedy a literárnovedných rodových štúdií „závisí od perspektívy, z ktorej ich posudzujeme" (Osinski 1998, 134–135). „*Gender studies* možno chápať ako základ, pokračovanie alebo ako prekonanie feministickej literárnej vedy", konštatuje aj Jutta Osinski (134–135); v súvislosti s prvým chápaním (ako základ) upozorňuje v prehľadovej publikácii *Einführung in die feministische Literaturwissenschaft* (Úvod do feministickej literárnej vedy, 1998), že už v priekopníckej práci feministickej kritiky *Sexual Politics* (Sexuálna politika) z konca šesťdesiatych rokov nadväzuje Kate Millett na výskumy Roberta J. Stollera o sociálne nadobúdanej rodovej identite v priebehu prvých osemnástich mesiacov života. V súvislosti s chápaním rodových štúdií ako pokračovania či prekonania sa zdôrazňuje väčšia komplexnosť a pojmová radikalizácia, hovorí sa o rodovom obrate, ako sociálne konštruovaný sa totiž nechápe len rod (*gender*) na rozdiel od pohlavia (*sex*), ale aj pohlavie. Ako to formulovala Judith Butler, ktorej kniha *Trampoty s rodom* prispeli k ďalšiemu rozrôzneniu dovtedajších feministických a rodových prístupov a stali sa zakladateľskou prácou queerových štúdií, „pohlavie po celý ten čas už bolo rodom" (2014, 46). Pojem *queer* kritizuje zdanlivo samozrejmý koncept dvojpohlavnosti. Queerová teória hľadá také konceptualizácie rodu, ktoré odmietajú nielen hierarchizáciu, ale aj jednoznačné vymedzovanie mužského a ženského, heterosexuálneho a homosexuálneho. Nepracuje s kategóriami identity, poskytuje bázu pre odpor proti hegemoniálnej heterosexuálnej normalite (pozri napr. Hark 2004).

Ako som uviedla vyššie, v aktuálnej situácii vedeckého poznania a praxe preferujem pred označením rodové teórie či štúdiá označenie feministická literárna veda alebo feministická a queerová, resp. feministická queerová literárna veda, domnievam sa totiž, že má väčší potenciál pomôcť rozlišovať medzi čisto deskriptívnym používaním kategórie rodu, ktoré nezriedka vedie k ďalšiemu potvrdzovaniu rodovej predpoja-

tosti, a úsilím o využívanie rodu v zmysle queer (alebo blízkemu pojmu queer) ako kritického nástroja na rozkrývanie mocenských vzťahov, ktoré môže viesť k spochybňovaniu zjednodušeného dichotomického myslenia v rámcoch „samozrejmosti" a „prirodzenosti". Hoci som oneskorený vstup do „vlnobitia" spojený s úplne odlišným sociálnym a historickým zázemím sama dlho chápala ako nevýhodu pri uplatňovaní feministických prístupov v literárnovednom výskume, môže to byť aj možnosť kreatívne využiť toto súčasné prijímanie ne/súčasných podnetov – napríklad pri nezaťaženom spájaní feministickej a queerovej perspektívy. Veronika Wöhrer v tejto súvislosti hovorí o

> zaujímav[ej] feministick[ej] angažovanos[ti], ktorá je prepracúvaná takpovediac pri každom stretnutí, v každej interakcii a nie je zaťažená meravou koncepciou identity. Má výhodu možnosti dištancovania sa od takých častí a prúdov, ktoré nechce nevyhnutne znášať, a tak zároveň *napĺňa pojem feminizmu novými obsahmi*. (2003, s. p.; zvýraznila J. C.; pozri aj Cviková 2014, najmä 68–71)

Ako o tom svedčí tento „nedisciplinovaný" vstup do problematiky, obsahuje literárnovedný výskum využívajúci rod ako analytickú kategóriu natoľko otvorené a premenlivé prístupy, že samotné disciplinárne pomenovanie si vyžaduje sebareflexívne, vždy aktuálne, kontextovo podmienené zvažovanie a vysvetľovanie, ako aj konkrétnu konceptualizáciu analytickej kategórie rodu.

Rod ako analytická kategória

„Nerodíme sa ako ženy, stávame sa nimi", tieto dnes už okrídlené slová pochádzajú z diela *Druhé pohlavie*, zo začiatku kapitoly nazvanej *Detstvo* (Beauvoir 2000, 14). Kniha francúzskej existencialistickej filozofky a spisovateľky Simone de Beauvoir vyšla v roku 1949 a po istej latentnej fáze (pozri Collin 1994, 41) sa stala jednou z kľúčových myšlienkových výziev druhej vlny feministického hnutia na Západe. Beauvoir totiž poukazuje na skutočnosť, že napriek volebnému právu žien a prístupu žien k vzdelaniu, ktoré patrili k najvýznamnejším víťazstvám prvej vlny feminizmu, sa toho na skutočnom postavení žien v spoločnosti veľa nezmenilo: stále boli považované za „iné", nedostatočné, boli odchýlkou od normy, ktorú predstavoval muž; univerzálne ľudské sa zhodovalo s mužským. *Druhé pohlavie* otvorilo mnoho zásadných otázok týkajúcich sa postavenia žien. Ľudia ženského pohlavia sú od detstva formovaní predstavami konkrétnej spoločnosti, ako aj predstavami jej kultúry o ženskosti, a teda až pod vplyvom socializácie sa stávajú ženami, ktoré stelesňujú takú podobu

ženskosti, akú od nich očakáva kultúra, v ktorej žijú. V rámci druhej vlny feminizmu sa toto poznanie prehlbovalo, feministické a rodové teórie dospeli v sedemdesiatych rokoch 20. storočia k prelomovému a čoraz diferencovanejšiemu rozlišovaniu biologického pohlavia (*sex*) a sociálne utváraného rodu (*gender*).

Vo svojom úvode do literárnej teórie predstavuje Jonathan Culler také chápanie *teórie*, podľa ktorého ide o rôznorodý žáner a patria k nej práce, ktoré svojím účinkom siahajú poza hranice svojho pôvodného odboru:

> Teorie je často nemilosrdnou kritikou obecně vžitých představ a také pokusem ukázat, že to, co běžně považujeme za "obecné povědomí", je ve skutečnosti historickou konstrukcí, konkrétní teorií, která se nám zdá natolik přirozená, že ji vůbec jako teorii nevnímáme. (2002, 12)

Medzi tvorkyne a tvorcov teórie, ktorá zmenila charakter literárnej vedy, pritom zaraďuje feministické teoretičky Gayatri Spivak, Luce Irigaray, Hélène Cixous, pričom najväčšiu pozornosť venuje mysleniu Judith Butler. (9–12, 111–115) Práve feministické teórie dokázali odhaliť historickú konštruovanosť „bežných presvedčení" o rodových rozdieloch, ktoré sa nám javia ako prirodzené. Vytvorili osobitný konceptuálny aparát, ktorý dokázal, že ako univerzálne ľudské sa v západnej kultúre spravidla chápe mužské, teda že všeobecné sa zamieňa za parciálne a vylučuje pritom z predstavy o človeku ženské. Tento aparát zároveň preniesol pozornosť výskumu na doteraz vylučované oblasti, problémy, otázky. V štúdii *Kategória rodu vo feministickom diskurze* sa Mariana Szapuová zaoberá rôznymi aspektmi rozlišovania rodu a pohlavia, ako aj „problémové[ho] poľ[a], v ktorom kategória rodu operuje", pričom sa zameriava na jeho metodologickú úlohu vo feministickej teórii a praxi (1998, 33). Rod, ktorý sa ako sociálna, kultúrna, historická a politická kategória na pôde feministických teórií konštituoval v sedemdesiatych rokoch 20. storočia, zdôrazňoval konštruovanosť „ženskosti" a „mužskosti", na ktorú poukázala už Simone de Beauvoir, čím popieral prevažujúci biologický determinizmus. Časť feministickej filozofie používala rod „ako argumentačnú bázu pri odmietnutí jednej – biologickej, pohlavnej – diferencie", ktorá zároveň viedla „k zviditeľneniu inej – sociálnej, kultúrnej, politickej a mocenskej – diferencie" (33).

Už krátko po svojom vzniku sa kategória rodu ako základný prvok tohto konceptuálneho aparátu stala predmetom početných diferenciačných a (seba)kritických polemík. Feministická kritika, ktorá sa pôvodne obracala proti falocentrickým rozprávaniam rôznych disciplín, na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov 20. storočia kritizuje svoje vlastné rozprávania ako redukcionistické, totalizujúce, podvedome rasis-

tické. Szapuová vymedzuje operovanie kategóriou rodu v dvoch (čiastočne temporálne odlíšiteľných) rovinách: (1) keď sa „rod chápe ako kategória vyjadrujúca isté vlastnosti reálnych ľudských bytostí alebo vzťahy, v ktorých sa tieto bytosti nachádzajú, resp. ktoré sú nimi vytvárané. Takéto chápanie ´rodu´, typické skôr pre skoršiu fázu feministických diskusií, naozaj môže viesť k univerzalizmu a esencializmu"; (2) neskôr sa „do popredia dostáva druhá rovina, v ktorej rod operuje ako teoretický nástroj na vyjadrenie našich (historických a kultúrne špecifických) predstáv o ľudských bytostiach ako ženách a mužoch a nášho chápania toho, čo znamená byť ženou, resp. mužom" (37). Rod v takomto ponímaní môže pomáhať artikulovať „sieť podobností", a to tak v súlade s ideou o sociálnej konštruovanosti rodu, ako aj s ideou o jeho symbolickom obsahu. (37)

Vzhľadom na skutočnosť, že samotný pojem *gender* ako odlíšenie „sociálneho pohlavia" od pojmu *sex* označujúceho biologické pohlavie pochádza z anglo-amerických feministických teórií, teda z angličtiny, vznikli vo viacerých prijímajúcich jazykoch pri jeho recepcii rôzne jazykové problémy alebo problémy, ktoré sa manifestovali ako jazykové. Nezriedka sa v nemeckých, poľských či českých publikáciách opakuje argument o nepreložiteľnosti tohto pojmu do daného jazyka, často v spojení s názorom, že preklad by ochudobnil jeho teoretickú komplexnosť. Práve domnelá nepreložiteľnosť podľa viacerých autoriek spôsobila medzinárodné rozšírenie pojmu gender a jeho prienik do viacerých jazykov. No ako vo všetkých troch uvedených jazykoch aj v slovenčine sa používajú viaceré podoby tohto pojmu, a to založené na preklade do slovenčiny alebo na pôvodnom anglickom výraze gender, s ktorým sa ale ďalej narába ako so slovenským ohybným slovným druhom. Zostavovateľky a prekladateľky prvej knižnej publikácie z oblasti feministickej teórie v slovenčine *Štyri pohľady do feministickej filozofie* (Nagl-Docekalová – Weisshauptová – Fox-Kellerová – Codeová; Farkašová – Kalnická – Kiczková, eds., 1994) použili pri preklade slovenské slovo rod, ktoré sa postupne zaužívalo aj v ďalších publikáciách.

Toto riešenie zodpovedalo etymológii pojmu v angličtine, samotné slovo gender sa v angličtine už oddávna používa na označenie gramatického rodu živých bytostí (pozri napr. Scott 2006, 40–41).[10]

[10] K používaniu pojmu rod v slovenčine a nemčine pozri časť *Nepreložiteľný gender?* (Cviková 2014, 41–45). Pokusy o preklady pojmu queer – napríklad v zborníku *Lesby-by-by. Aspekty politiky identít* (Cviková – Daučíková – Juráňová – Kobová, 2004) – zatiaľ zostali okazionalizmami.

Začiatky feministickej reflexie literatúry a rodový obrat v literárnej vede

Hoci sa vznik akademického feminizmu spája s druhou vlnou feministického hnutia, veľa dôležitých podnetov je omnoho staršieho dáta; napríklad *Mesto žien* Christine de Pizan z 15. storočia, *Obhajoba práv ženy* Mary Wollstonecraft z roku 1792, *Kritika ženskosti* Rosy Mayreder z roku 1905, *Vlastná izba* Virginie Woolf z roku 1929, *Slovenka pri krbe a knihe* Hany Gregorovej z roku 1929 a iné.[11]

Spolutvorkyňa moderného románu Virginia Woolf pomenovala už v eseji *Vlastná izba* (*A Room of One´s Own*), ktorú napísala na základe prednášok na dievčenských školách Girton a Newham v Cambridgei, hlavné oblasti záujmu feministickej literárnej vedy. „Vlastnú izbu" pre píšuce ženy chápe ako potrebu materiálnej nezávislosti, ale aj ako priestor na tvorbu, ktorý okrem iného súvisí s odkrývaním ženskej tradície v literatúre. Kladie si otázku, či sa ženské písanie nejako prispôsobuje podmienkam vzniku textu, a ideál písania nachádza v androgýnnom umeleckom geste. Poukazuje na rozpor medzi častým výskytom ženy ako literárnej postavy a absenciou ženy ako autorky: „Máte predstavu, koľko sa za jeden rok napíše kníh o ženách? Mate predstavu, koľko ich napíšu muži? Uvedomujete si, že ste možno najpretriasanejším živočíchom na svete?" (2000, 257)

Hľadá stratené autorstvo žien, pretože:

> Bez [...] predchodkýň by Jane Austenová, Brontëové a George Eliotová neboli mohli písať, rovnako ako by Shakespeare nebol mohol písať bez Marlowa, Marlowe bez Chaucera, alebo Chaucer bez tých zabudnutých básnikov, ktorí vydláždili cesty a skrotili prirodzené barbarstvo jazyka. (287)

Napriek tomu, že Woolf dávno pred etablovaním feministickej literárnej vedy sformulovala jej zakladajúce otázky, stal sa spor o túto výnimočnú spisovateľku a čitateľku iných spisovateliek, ktorá otvorene vystupovala ako feministka (Moi 1989, 20), jednou z deliacich čiar v anglo-americkej feministickej kritike.[12] V úvode svojej knihy, v ktorej sa venuje anglo-americkým (Kate Millett, Annette Kolodny, Elaine Showalter,

---

[11] Etela Farkašová sa vo svojej knihe o počiatkoch feministického filozofického myslenia *Na ceste k „vlastnej izbe". Postavy/podoby/problémy feministickej filozofie* ťažiskovo venuje podielu Mary Wollstonecraft a Virginie Woolf na tvorbe feministickej sociálnej filozofie, filozofie výchovy a feministickej literárnej teórie (2006). Pozri napríklad aj Cviková 2014, najmä časti *Heslo: Mary Wollstonecraft* (183–200) a *Heslo: Virginia Woolf* (201–231).

[12] Pozri aj kritiku z pera Adrienne Rich v eseji *Až my mrtví procitneme aneb o psaní jako demystifikaci*, ktorá proti predstave Virginie Woolf o potrebe nadhľadu v umení kladie požiadavku angažovanosti a vnímavosti voči sociálnym rozdielom. (1994,47)

Myra Jehlen; 65–107) a francúzskym (Simone de Beauvoir, Hélène Cixous, Luce Irigaray, Julia Kristeva; 108–202) teoretičkám a ich teoretickým východiskám, reaguje Toril Moi konkrétne na Elaine Showalter, ktorá Woolf obvinila „z úteku do androgýnie" (11). V eseji *Vlastná izba* Showalter síce oceňuje techniky písania, čo do nej autorka vniesla z prózy, ale zároveň jej paradoxne vyčíta „neosobnosť, ktorá vzniká tým, že používanie mnohých rôznych osôb k zvýrazneniu rozprávačského ja zo strany Woolf často vedie k opakovaným presunom a premenám pozície subjektu" (12). Namiesto kritičkou očakávaného a vyžadovaného jednoznačného postoja k téme „ženy a literatúra" tak spisovateľka ponúka rôzne perspektívy nazerania na tému. Showalter požaduje od literatúry písanej ženami predovšetkým sprostredkovanie autentickej skúsenosti zasadenej do čo najširšieho sociálneho rámca a schopnej (ľahko čitateľným postojom) osloviť čitateľky. Jej predstava o literatúre je implicitne postavená na kritickom realizme, v dôsledku čoho nepovažuje texty Virginie Woolf za hodnotné a prínosné. (14–15) Moi diagnostikuje príčinu tohto odmietania: „Feministky ako Showalter [...] nechápu, že tradičný humanizmus, ktorý zastávajú, je súčasťou patriarchálnej ideológie." (19) Vyzdvihuje kvality modernistického autorského gesta Woolf a zároveň vyzýva: „Naším cieľom by mala byť feministická kritika, ktorá bude spravodlivá voči slávnym matkám a sestrám a preukáže im nevyhnutnú úctu." (32)

Elaine Showalter[13] sa však do histórie feministickej kritiky nezapísala len ako kritička Virginie Woolf, predovšetkým zohrala iniciačnú rolu ako jedna z kľúčových autoriek priekopníckych textov aj ako editorka vplyvných antológií; nezmazateľnou súčasťou histórie feministického literárnovedného diskurzu sa stala antológia *The New Feminist Criticism* (Nová feministická kritika, 1985).[14] Predstavila v nej dobové spektrum feministickej literárnej vedy v USA, ktorá sa za posledné desaťročie „rozvíjala v kombinácii so všetkými ďalšími prístupmi, od formalizmu po semiotiku, a v literárnovedných štúdiách o každom období a žánri, od stredoveku po masmédiá" (3). V úvode pod manifestačným názvom *The Feminist Critical Revolution* (Feministická kritická revolúcia) konštatuje:

> Či už sa to týkalo literárnej reprezentácie sexuálnej diferencie, spôsobov, ako sa literárne žánre formovali mužskými či ženskými hodnotami, alebo sa to

[13] K dielu Elaine Showalter pozri okrem už spomínanej knihy Toril Moi *Sexus, Text, Herrschaft. Feministische Literaturtheorie* (1989, 93–98) napríklad štúdiu Libory Indruchovej *Elaine Showalter a gynokritika* (1995, 91–93).

[14] V neskoršej antológii *Speaking of Gender* (Hovorenie o rode, 1989) upriamuje pozornosť na rod ako najvýraznejšiu zmenu v humanitných vedách osemdesiatych rokov, pričom kladie dôraz na definičnú nejednoznačnosť tejto kategórie. (Pozri Stephan 2000a, 60–61)

týkalo vylúčenia ženského hlasu z inštitúcie literatúry, kritiky a teórie, feministická kritika etablovala rod ako základnú kategóriu literárnej analýzy. (3)

V tejto antológii uverejnila „najdôležitejšie a najdiskutovanejšie štúdie", ktoré vznikli v dôsledku troch formatívne „najvýraznejších vplyvov" na feministickú literárnu vedu osemdesiatych rokov: (1) ženské hnutie, (2) vznik ženských štúdií (3) vplyv európskej teórie (postštrukturalizmu, dekonštrukcie).

V českom preklade vyšli dve zásadné štúdie Elaine Showalter v dvoch prekladových antológiách, ktoré zostavila Libora Oates-Indruchová, a to *Pokus o feministickou poetiku* (1998, 209–234) a *Feministická kritika v divočině* (2007, 121–168), ktorá nadväzuje na predchádzajúcu prácu a „[t]eoreticky prohlubuje koncept gynokritiky, tedy literárně kritický přístup zabývající se ženou jako autorkou", ako píše zostavovateľka v sprievodnom texte (123). V štúdii *Pokus o feministickou poetiku* Showalter načrtáva rozdelenie feministickej kritiky na feministické čítanie (*feminist critique*) a gynokritiku (*gynocritics*). Feministické čítanie sa zaoberá ženou v role čitateľky textov napísaných autormi. „Gynokritika se oproti této re-interpretaci mužských literárních a kritických textů snaží o vytvoření ženské struktury pro analýzu textů psaných ženami." (Indruchová 1995, 92) Preto sa Showalter snaží terminologicky uchopiť ženské písanie tak, aby sa „ženské" v rámci panujúcich binarít nepovažovalo za menejcenné.

„Každá generácia spisovateliek sa vlastne ocitá bez predchodkýň. Sú nútené objavovať minulosť odznova," (Moi 1989, 71–72) napísala Elaine Showalter o prerušovanej ženskej literárnej tradícii v práci *A Literature of Their Own. British Women Novelists from Brontë to Lessing* (Vlastná literatúra. Britské románopiskyne od Brontë k Lessing, 1977). Pre historické členenie tvorby písania žien navrhla antropologicky motivovaný model rozlišovania troch fáz: (1) *femininna* – fáza napodobovania a zvnútornenia panujúcich literárnych vzorcov a noriem (1840 – 1880); (2) *feministická* – fáza protestu a zasadzovania sa za práva a hodnoty znevýhodnených (1880 – 1920); (3) *ženská* – fáza sebaobjavovania oslobodená od potreby protestu (1920 – súčasnosť). O tento model sa opiera aj prvá feministická literárnohistorická práca o slovenskej literatúre, ktorej autorkou je americká slovakistka Norma Rudinsky *Incipient Feminists: Women Writers in the Slovak National Revival* (Rané feministky: Spisovateľky v slovenskom národnom obrodení, 1991).[15]

[15] K autorkám v dejinách slovenskej literatúry pozri napríklad Mikulová 2015, Hučková 2011, Cviková 2003-2004 (71–78), Cviková 2014 (najmä časť *Ženská literárna tradícia: Virginia Woolf a Hana Gregorová*, 213–231).

V Nemecku sa prvá feministická literárnovedná konferencia „O vzťahu obrazov žien a ženskej literatúry" konala v roku 1983, dokumentácia vyšla pod názvom *Feministische Literaturwissenschaft* (Feministická literárna veda; Stephan – Weigel, 1984). Zostavovateľky Inge Stephan a Sigrid Weigel konštatovali, že hoci sa feministický výskum odohrával predovšetkým mimo inštitúcií alebo na ich okraji, so zväčšujúcim sa počtom a rozsahom prác sa čoraz väčšmi diferencovali jednotlivé témy a skúmané otázky, pričom sa zdalo, že pôjde o jednu z najvýraznejších perspektív literárnovedného výskumu. Ako ukázali nasledujúce roky, situácia v literárnej vede zohľadňujúcej rodovú perspektívu sa po svojich počiatkoch v osemdesiatych rokoch aj v nemecky hovoriacich krajinách rýchlo diferencovala[16] a medzičasom sa kapitola o feministickej literárnej vede či o kategórii rodu v literárnej vede stala bežnou súčasťou literárnovedných kompendií.

Od polovice sedemdesiatych rokov minulého storočia vznikal v západonemeckom kontexte v rámci diskusií v ženskom hnutí diskurz ženskej literatúry,[17] ktorý si obratom získal pozornosť odbornej aj širokej verejnosti. V knihe *Die Stimme der Medusa. Schreibweisen in der Gegenwartsliteratur von Frauen* (Hlas Medúzy. Spôsoby písania v súčasnej literatúre písanej ženami, 1989) sa Sigrid Weigel venuje ženskej literatúre ako „diskurzívnej udalosti", ktorá vznikla v osobitej situácii a zanechala v dobovej literatúre písanej ženami výrazné stopy, a to tak v jej produkcii, ako aj v recepcii. Podujíma sa na svojský spôsob písania dejín literatúry, ktorým mapuje tvorbu súčasných autoriek a ponúka adekvátnu teoretickú alternatívu, pričom vychádza z francúzskej postštrukturalistickej teórie écriture féminine, ktorá sa od druhej polovice sedemdesiatych rokov stala jedným z najvýraznejších teoretických podnetov pre feministické myslenie o literatúre v Nemecku.[18]

V úvode nadväzuje Sigrid Weigel na oslobodzujúci obraz ženského písania,[19] ktorý rozvinula Hélène Cixous v manifeste *Smiech Medúzy* z roku 1975 začínajúcom slovami:

---

16 Pozri napríklad Hof 1995; Lindhoff 2003; Babka 2007.

17 Pozri Hof 1995, 123–126. V rámci diskurzu nemeckej ženskej literatúry boli recipované aj autorky z NDR, najmä Christa Wolf a Irmtraud Morgner.

18 O ženskom písaní pozri najmä Matonoha 2010.

19 V tomto období prichádzali postštrukturalistické podnety do Nemecka priamo z Francúzska (do nemčiny boli preložené viaceré texty – napríklad Cixous 1977 a Irigaray 1980), no nezriedka sa stretávali s kritikou pre údajné tendovanie k esencialistickému výkladu ženskosti. Druhá vlna recepcie týchto podnetov prichádza do nemeckého kontextu na začiatku deväťdesiatych rokov cez anglo-americkú feministickú dekonštrukciu v literárnej vede; v tomto prípade sa paradoxne už vyzdvihuje jej „deesencializačný" účinok. Pozri aj Osinski 1998.

> Budu mluvit o ženském způsobu psaní: o tom, co vyvolá. Žena se musí napsat: musí psát o ženách a musí ženy přivést k tomu, aby se věnovaly psaní, od něhož byly odvedeny stejně násilně jako od svého těla; z týchž důvodů, podle téhož pravidla, se stejným zhoubným záměrem. Žena musí vpravit do textu sebe samu – tak jako musí sebe samu – z vlastního popudu – začlenit do světa, do historie. (1995, 12)

Cixous v manifeste tematizuje vzdor voči telesnej i psychickej represii, pretože ide o to, „aby [ženy] objevily svůj (své) smysl(y) a své dějiny" (12). Podľa Hélène Cixous vplývali rovnaké falocentrické metódy cenzúry, ktoré deformovali telesnosť žien, na možnosť ženskej kreativity vôbec, a preto sa žena musí oslobodiť tým, že napíše samu seba: „a) individuálně: tím, že bude psát, navrátí se k svému tělu", a kolektívne si zabezpečí „b) [...] hrmotný vstup do *Dějin*, které se vždy konstituovaly *na základě jejího útlaku*. Psát, a tak si ukout zbraň antilogos" (14). Vysmieva sa samoľúbemu falocentrickému poriadku psychoanalýzy, ktorá umiestňuje ženy medzi dva mýty, Medúzu a priepasť, a vyzýva k prekonaniu strachu: „Chcete-li spatřit Medúzu, stačí jen pohledět jí tváří v tvář: neusmrcuje. Je krásná a směje se." (16)

Sigrid Weigel domýšľa do dôsledkov mýtus o Medúze, ktorá by mohla prehovoriť len vtedy, ak by opustila svoje miesto a zaujala pozíciu tých, ktorí ju domestifikovali, a uzatvára: „Hlas Medúzy *ako* Medúzy neexistuje..." – keby totiž prehovorila, nebola by už sama sebou. Názov knihy *Hlas Medúzy* odkazuje na neriešiteľnú dilemu, ktorá sa „[o]pakuje v písaní a jazyku žien", keď chcú zaujať miesto, z ktorého možno prehovoriť, musia sa vyrovnávať s poznaním, že tu sú už tými „opísanými" (1989, 7–8); aj spisovateľky zaujímajú toto „dvojaké miesto zvnútra a zvonka symbolického" (9).

Podľa Weigel je zámer písať dejiny ženskej literatúry paradox, keďže tradícia ukázala, že

> konštituovanie dejín, vývoj a pokrok sa vždy uskutočňujú prostredníctvom *vylúčenia* ženského. Ak proces výberu v historiografii nevyhnutne sprevádza zabúdanie, tak sa zabúdanie pričasto stotožňuje so ženským (11; zvýraznila J. C.).

Literárna história je osobitne dôležitou kapitolou feministickej literárnej vedy a zároveň odnožou feministickej historiografie – jedna z jej zakladateliek, Gerda Lerner, konštatuje nevyhnutnosť odhaľovania histórie žien, pretože táto história je „rovnako svetonázor, ako aj stratégia, ktorá dokáže zrušiť platnosť mužsky zaujatého spôsobu nazerania tradičnej historiografie", a zameriava pozornosť na „dosiahnutie novej syntézy, čo

možno raz dospeje k bodu, keď sa vyčleňovanie histórie žien ako špeciálneho odboru stane zbytočným" (Lerner 2003–2004, 21).

Na podnety, ktoré môže všeobecná historiografia modelovo poskytnúť literárnej historiografi, upozornila v štúdii *Gender als Kategorie einer neuen Literaturgeschichtsschreibung* (Rod ako kategória novej literárnej historiografie, 1995) Ina Schabert. Nereflektovaný androcentrizmus zaužívaného písania dejín literatúry na jednej strane a obavy z rozkladného účinku rodovej perspektívy na kánon na druhej strane môže podľa nej pomôcť prekonať všeobecná historiografia pracujúca s analytickou kategóriou rodu. Hlavným námetom diskusie v tejto oblasti je už od šesťdesiatych rokov otázka, ako zviditeľniť v histórii ženy, ktoré boli zneviditeľnené v dôsledku prevládajúcich spôsobov jej písania. Schabert identifikuje v súlade s prvými feministickými historičkami tri vývojové štádiá historiografie zameranej na sprítomňovanie žien v histórii: (1) *compensatory history*: v záujme kompenzácie pátra po postavách výnimočných žien; (2) *contribution history*: skúma, ako individuálne ženy alebo skupiny žien prispeli k existujúcim modelom „všeobecných" dejín; (3) *herstory*: „jej história" ako protiklad his-story, „jeho histórie" načrtáva kontúry *špecifickej* histórie žien. (181) V rámci druhej vlny feministického hnutia a etablujúceho sa akademického feminizmu sa tieto tri prístupy kombinovali s dôrazom na *herstory*.[20]

Inge Stephan zostavila spolu s Christinou von Braun prehľadové kompendium o aktuálnom stave rodových štúdií na prelome tisícročia (2000), zároveň ako autorka špecializovanej kapitoly načrtáva v niekoľkých bodoch, v čom podľa dovtedajšej výskumnej skúsenosti spočíva produktívny prínos kategórie rodu ako analytickej kategórie pre literárnu vedu. Samotná výstavba kompendia pritom ukazuje, že pre adekvátne uchopenie tohto prínosu vytvára nevyhnutné predpoklady rozsiahly úvod k všeobecnému teoretickému základu rodových štúdií a ich prierezovému charakteru. V súlade s týmto prístupom Inge Stephan v závere kapitoly venovanej literárnej vede konštatuje, že práve kategória rodu obohatená o interdisciplinárne, resp. transdisciplinárne východiská „môže vnášať nové perspektívy do hlavných pracovných oblastí tradičnej literárnej vedy, resp. môže otvárať nové oblasti výskumu" (Stephan 2000b, 294). Christina von Braun dokonca zmenu, ktorú prinieslo uplatňovanie analy-

[20] S úmyslom *prispievať* k vládnucim predstavám o dejinách literatúry, *kompenzovať* ich a čiastočne aj *prepisovať* vznikli početné publikácie, napríklad *Frauen-Literatur-Geschichte. Schreibende Frauen vom Mittelalter bis zur Gegenwart* (Ženy literatúra dejiny. Píšuce ženy od stredoveku po súčasnosť; Gnüg – Möhrmann 1985 1. vyd.; 1999 2. vyd.), *Deutsche Literatur von Frauen* (Nemecká literatúra písaná ženami; Brinker-Gabler 1988). *Österreichische Schriftstellerinnen 1800 – 2000. Eine Literaturgeschichte* (Rakúske spisovateľky 1800 – 2000. Dejiny literatúry; Schmid-Bortenschlager 2009).

tickej kategórie rodu, paralelne s obratom k jazyku a s obratom k obrazu označila ako *genetic turn*, čiže rodový obrat v oblasti spoločenských vied, teda v neposlednom rade aj v literárnej vede. (2000, 50–53)

V závere kapitoly o literárnej vede (Stephan 2000b, 294–296) zhŕňa Inge Stephan osem základných okruhov otázok analytického uplatňovania rodu v literárnej vede:

(1) *Otázka autorstva* spochybňuje existujúce dejiny literatúry, keď odhaľuje skutočnosť, že autorstvo a literárna kvalita sa prevažne spájajú s autormi mužského rodu. Stephan vyzdvihuje potrebu nepredpojatej práce na rekonštruovaní literatúry písanej ženami, pričom však dodáva, že treba dbať na to, aby táto práca nepodporovala „opätovné getoizovanie alebo nekritickú heroizáciu" autoriek ženského rodu (295).

(2) *Otázka kánonu*, pričom nejde o dopĺňanie či zmenu kánonu, ale pozornosť sa zameriava na procesy utvárania a reprodukovania literárneho kánonu z hľadiska rodovo špecifického charakteru hodnotiacich a výberových kritérií.

(3) *Otázka žánrov* skúma rodovo špecifické, resp. rodovo stereotypné posudzovanie niektorých literárnych žánrov ako „ženských" (napríklad list) a „mužských" (napríklad dráma).

(4) *Otázka tém a motívov*, resp. kritické skúmanie ich výberu z hľadiska rodu. Ak sa tematické a motivické preferencie autoriek skutočne líšia od preferencií autorov, ako sa to často zvykne predpokladať, „čo iné to dokazuje ako účinnosť systému *sex-gender*?", pýta sa autorka (295).

(5) *Otázka obrazov rodov*, ktorú treba podrobiť skúmaniu z rôznych perspektív, pretože tu nejde len o mužské fantázie, ale aj o to, nakoľko ovplyvňujú zobrazovanie žien a mužov vôbec, teda nielen u autorov, ale aj u autoriek. Aj po rokoch výskumu v tejto oblasti[21] stojí v popredí najmä skúmanie moci obrazov rodov vo vzťahu „k sebadefinovaniu, k vnímaniu druhého, k literárnej praxi a k estetickému diskurzu" (295).

(6) *Otázku nových oblastí výskumu* nastolila v mnohom zlomová diskusia o koncepcii Judith Butler, ktorá pre literárnu vedu v kontexte vied o kultúre otvára uvažovanie o inscenovaní rodu/pohlavia ako maškaráde. Zároveň s problematizovaním dovtedajšieho chápania tela sa obohacuje skúmanie tela o ďalšie témy ako pamäť, spomienka, kultúrne praktiky, ľúbostný diskurz, etnicita a i. (295–296)

(7) *Metodické otázky* literárnej vedy zaznamenali dôležité kritické a di-

[21] Stephan vyzdvihuje v duchu všeobecného odborného konsenzu prelomový význam publikácie Silvie Bovenschen *Die imaginierte Weiblichkeit* (Imaginovaná ženskosť, 1979), ktorá sa stala aj súčasťou nemeckého výberu kľúčových publikácií rodových štúdií (Löw – Mathes 2005), kde je jedinou vyslovene literárnovednou prácou, ako aj význam dvojzväzkovej práce Klausa Theweleita *Männerphantasien* (Mužské fantázie, [1977] 1993). (2000b, 295)

ferenciačné podnety v podobe psychoanalytickej interpretácie a dekonštruktivistického čítania – „spoločne s takzvaným ´antropologickým obratom´ v literárnej vede – nahrávali novému chápaniu textu, tela a pohlavia, pričom dimenzie historického a politického naďalej ostali sporné“ (296).

(8) *Otázky estetického diskurzu a tvorby teórie* sú najviac ovplyvnené rodovým usporiadaním spoločnosti, preto sa výskum zameriava na zjavné i skryté dôsledky tohto vplyvu v minulosti i v súčasnosti pre spôsoby písania, čítania a i.

V závere svojho zhrnutia Stephan poukazuje na dôležitosť intersekcionality, teda zohľadnenia skutočnosti, že rod sa prelína „s kľúčovými kategóriami *race* a *class*“ (296), alebo skúmania javov v priesečníku rodu, etnika a triedy, pre pochopenie širších – aj sociálnych – súvislostí literatúry. Toto kategoriálne uchopenie umožňuje pomenovať ako kultúrne konštrukty tie momenty literatúry, ktoré sa na prvý pohľad javia ako náhodné a podmienené individuálnou biografiou. Stephan nezabúda zdôrazniť, že „[i]nscenovanie rodov nie je ani v literatúre slobodné, ale ovplyvnené historicky, kultúrne a individuálne a viazané na telo ako fantazmatický priestor“ (297), no zároveň pripomína, že práve literatúra je tým priestorom, ktorý umožňuje podvratné rozohrávanie a zviditeľňovanie vládnucich rodových vzťahov.

Zdá sa, že jednu z najproduktívnejších aliancií vytvorili feministická literárna veda, resp. rodové štúdiá v literárnej vede s dekonštrukciou, téme „dekonštruktivistického feminizmu“ v Amerike sa napokon venovala jedna z najvplyvnejších antológií už na začiatku deväťdesiatych rokov (pozri Vinken, ed., 1992), ako aj monografia Renate Hof *Die Grammatik der Geschlechter. Gender als Analysekategorie der Literaturwissenschaft* (Gramatika rodov. Rod ako analytická kategória literárnej vedy, 1995). Podľa Hof „spočíva jedna zo spoločných čŕt feminizmu a dekonštrukcie v tom, že napádajú *centrum*, identitu subjektu, jednotu rozumu, homogénne ´majstrovské rozprávania´“ (190–191), pričom sa oba myšlienkové prístupy zaoberajú diferenciami a ich významotvornou dimenziou – feminizmus rodovou diferenciou (intersekcionálnymi, prelínajúcimi sa diferenciami) a dekonštrukcia samotným procesom rozlišovania.

> V záujme pochopenia produkcie a recepcie literárnych textov v ich závislosti od rôznych pozícií jazykových subjektov sa bude musieť pozornosť upriamiť na tvorbu teórie v literárnej vede, t. j. na tú rovinu, na ktorej sa realizujú a fixujú prvé rozlišovania. Rovnako ako sa predmetná oblasť literárnej vedy zmenila zahrnutím *iných*, „vylúčených“, tak si možno predstaviť aj inú literárnu vedu, ktorá chápe *efekty* rodovej diferenciácie aj ako funkciu svojho vlastného diskurzu, ktorý „sa prekladá diferenciou a prekladá diferenciu do vzťahu k moci, jazyku a významu“ [pozn. Kristeva 1986, 196]. (204–205)

Pretrvávajúcu aktuálnosť tohto spletitého vzťahu dokladá vo svojej prehľadovej štúdii Anna Babka, keď okrem iného sumarizuje päť najdôležitejších výskumných perspektív vychádzajúcich z prepojenia dekonštrukcie a rodu:

> (1) feministicko-dekonštruktívnej perspektívy (francúzskej a anglo-americkej proveniencie a ich recepcia v priestore nemecky hovoriacich krajín) vo vedách o jazyku, literatúre a kultúre; (2) prístupy diskurzívnej analýzy a teórie performativity vo veľkom spektre vedeckých oblastí; (3) etnometodologické východiská v sociálnovedne orientovanom ženskom a rodovom výskume, ako aj vo vedách o kultúre; (4) perspektívy teórie, resp. kritiky reprezentácie vo vzťahu k jazyku, kultúre, médiám, estetike; (5) radikálno-konštruktivistické/systémovoteoretické modely myslenia v rámci sociálnych, jazykových a literárnych vied. (2007, 6)

O pluralite podnetov, ktoré v rôznych podobách a dôsledkoch aliancie feministickej perspektívy s dekonštrukciou transparentne aj skryto, vedome aj nevedome ovplyvňujú feministické literárnovedné myslenie, dnes sotva možno pochybovať.[22]

LITERATÚRA

Aspekt, feministický kultúrny časopis (21 čísel 1993 – 2004)

Babka, Anna. 2007. *Gender(-Forschung) und Dekonstruktion: Vorläufige Überlegungen zu den Zusammenhängen zweier Reflexionsräume.* Wien: Produktive Differenzen. Forum für Differenz und Genderforschung. Dostupné na: http://differenzen.univie.ac.at/u/1213194112-d916641cf1b48b6836044eb1de239188/Proddiff%20Gender%20und%20Dekonstruktion.pdf

Babka, Anna – Susanne Hochreiter, eds. 2008. *Queer Reading in den Philologien: Modelle und Anwendungen*. Göttingen: V & R unipress.

Bahenská, Marie – Libuše Heczková – Dana Musilová. 2011. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století.* České Budějovice: Bohumír NĚMEC – VEDUTA – Univerzita Hradec Králové.

Barša, Pavel. 2002. *Panství člověka a touha ženy: Feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Beauvoirová, Simone de. 1967. *Druhé pohlavie.* Prel. Viera Millerová. 1. zv. Bratislava: Obzor.

Beauvoirová, Simone de. 1968. *Druhé pohlavie.* Prel. Viera Millerová. 2. zv. Bratislava: Obzor.

[22] Pozri napríklad naratologické prístupy Nünning – Nünning, 2004; Nieberle – Strowick, 2006; translatologické prístupy Gibbels 2005; Kalivodová 2010; komparatistické a postkoloniálne analýzy Higonnet 2010; Finney 2010; poštštrukturalistické analýzy Matonoha 2010; queerové analýzy Babka – Hochreiter, 2008; Demčišák 2012.

Beauvoir, Simone de. 2000. „Druhé pohlavie. Detstvo." Prel. Viera Millerová. *Aspekt*, 1: 14–21.
Becker-Schmidt, Regina – Gudrun-Axeli Knapp. 2000. *Feministische Theorien zur Einführung.* Hamburg: Junius Verlag.
Becker, Ruth – Beate Kortendiek, eds. 2004. *Handbuch Frauen- und Geschlechterforschung: Theorie, Methoden, Empirie*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.
Borkowska, Grażyna. 1991. „Miltonove dcéry." Prel. Jelena Paštéková. *Slovenské pohľady*, 11: 100–109.
Bovenschen, Silvia. 1979. *Die imaginierte Weiblichkeit: Exemplarische Untersuchungen zu kulturgeschichtlichen und literarischen Präsentationsformen des Weiblichen.* Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
Braun, Christina von. 2000. „Gender, Geschlecht und Geschichte." In *Gender Studien: Eine Einführung*, eds. Christina von Braun – Inge Stephan, 16–57. Stuttgart/Weimar: Verlag J. B. Metzler.
Braun, Christina von – Inge Stephan, eds. 2000. *Gender Studien: Eine Einführung.* Stuttgart/Weimar: Verlag J. B. Metzler.
Braun, Christina von – Inge Stephan. 2000. „Einleitung." In *Gender Studien: Eine Einführung*, eds. Christina von Braun – Inge Stephan, 9–15. Stuttgart/Weimar: Verlag J. B. Metzler.
Brinker-Gabler, Gisela, ed. 1988. *Deutsche Literatur von Frauen. Band 1. Vom Mittelalter bis zum Ende des 18. Jahrhunderts*. München: C. H. Beck.
Bronfen, Elisabeth. 1995. „Nad jej mŕtvym telom." Prel. Mária Štefánková. *Aspekt*, 1: 12–19.
Burzyńska, Anna – Michał Paweł Markowski. 2006. *Teorie literatury XX wieku: Podręcznik*. Kraków: Znak.
Bußmann, Hadumod – Renate Hof, eds. 1995. *Genus: Zur Geschlechterdifferenz in den Kulturwissenschaften.* Stuttgart: Kroner.
Butler, Judith. 2003 (1. vyd.), 2014 (2. vyd.). *Trampoty s rodom*. Prel. Jana Juráňová. Bratislava: ASPEKT.
Butler, Judith. 1998. „Náhodnosť základov: feminizmus a problém „postmodernizmu"." Prel. Ľubica Hábová. *Aspekt*, 1: 39–47.
Cixous, Hélène. 1977. *Die unendliche Zirkulation des Begehrens: Weiblichkeit in der Schrift*. Berlin: Merve Verlag.
Cixous, Hélène. 1995. „Smích Medúzy." Prel. Hana Hájková. *Aspekt*, 2-3: 12–19.
Cornejo, Renata. 2006. *Das Dilemma des weiblichen Ich*. Wien: Praesens Verlag.
Collin, Francoise. 1994. „Ženská otázka vo filozofii." Prel. Valér Mikula. *Aspekt*, 2: 33–43.
Culler, Jonathan. 2002. *Krátký úvod do literární teorie*. Brno: Host.
Cviková, Jana. 2014. *Ku konceptualizácii rodu v myslení o literatúre.* Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV – ASPEKT.
Cviková, Jana – Anna Daučíková – Jana Juráňová – Ľubica Kobová a ď., eds. 2004. *Lesby-by-by: Aspekty politiky identít.* Bratislava: ASPEKT.
Cviková, Jana. 2003-2004. „Po boku muža a národa." *Aspekt*, 1: 71–78.
Cviková, Jana – Jana Juráňová – Ľubica Kobová, eds. 2006. *História žien: Aspekty písania a čítania.* Bratislava: ASPEKT.
Cviková, Jana – Jana Juráňová, eds. 2008. *Hana Gregorová – Slovenka pri knihe*. Bratislava: ASPEKT.
Cviková, Jana – Jana Juráňová, eds. 2009. *Feminizmy pre začiatočníčky: Aspekty zrodu rodového diskurzu na Slovensku.* Bratislava: ASPEKT.

Demčišák, Ján. 2012. *Queer Reading von Brechts Frühwerk*. Marburg: Tectum Verlag.
Dudeková, Gabriela a kol. 2011. *Na ceste k modernej žene: Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava: Veda.
Farkašová, Etela. 1998. „Poznávajú ženy inak? O genéze, povahe a cieľoch feministických epistemológií." *Aspekt*, 1: 111–123.
Farkašová, Etela. 2006. *Na ceste k „vlastnej izbe": Postavy/podoby/problémy feministickej filozofie.* Bratislava: Iris.
Farkašová, Etela. 2002. „Situovanosť vedeckého poznania verzus jeho objektivita? (K problematike situovaného poznania vo feministických epistemológiách)." *Filozofia*, 6: 383–392. Dostupné na: http://www.fphil.uniba.sk/fi leadmin/user_upload/editors/crs/publikacie/farkasova-situovanost_ved_poznania.pdf
Farkašová, Etela. 2011. „„Ženské písanie" z pohľadu feministickej literárnej teórie." In *Rodové štúdiá. Súčasné diskusie, problémy a perspektívy,* eds. Zuzana Kiczková – Mariana Szapuová, 363 – 380. Bratislava: Centrum rodových štúdií FiFUK.
Feťková, Katarína. 2006. *Ne/lásky matiek a dcér: Feministická interpretácia prozaického diela Toni Morrison/ovej*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela.
Finney, Gail. 2010. „Co się stało z feminizmem?" In *Niewspołmierność. Perspektywy nowoczesnej komparatystyki. Antologia*, ed. Tomasz Bilczewski. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
Friedan, Betty. 2002. *Feminine Mystique*. Prel. Jaroslava Kočová. Praha: Pragma.
Gibbels, Elisabeth. 2004. *Mary Wollstonecraft zwischen Feminismus und Opportunismus: Die diskursiven Strategien in deutschen Übersetzungen von A Vindication of the Rights of Woman.* Tübingen: Günter Narr Verlag.
Gilbert, Sandra M. – Susan Gubar. 2000. *The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*. New Haven: Yale University Press.
Glosár rodovej terminológie. 2005, 2015. Dostupné na: http://glosar.aspekt.sk
Gnüg, Hiltrud – Renate Möhrmann, eds. 1985. *Frauen-Literatur-Geschichte: Schreibende Frauen vom Mittelalter bis zur Gegenwart.* Stuttgart: Metzler.
Gnüg, Hiltrud – Renate Möhrmann, eds. 1999. *Frauen-Literatur-Geschichte: Schreibende Frauen vom Mittelalter bis zur Gegenwart.* 2. vyd. Stuttgart: Metzler.
Gregorová, Hana. 1929. *Slovenka pri krbe a knihe.* Praha: Leopold Mazáč.
Heczková, Libuše, ed. 2007. *Vztahy, jazyky, těla: texty z 1. konference českých a slovenských feministických studií*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze & Ermat.
Heczková, Libuše. 2009. *Píšící Minervy: Vybrané kapitoly z dějin české literárni kritiky*. Praha: FF UK.
Hicks, Eric – Therese Moreau. 1995. „Mesto žien: Úvod ku knihe Christine de Pizan Cite des Dames." Prel. Mária Kusá. *Aspekt*, 1: 26–28.
Hof, Renate. 1995. *Die Grammatik der Geschlechter. Gender als Analysekategorie der Literaturwissenschaft.* Frankfurt a. M./New York: Campus Verlag.
Harding, Sandra. 2004. „Wissenschafts- und Technikforschung: Multikulturelle und postkoloniale Geschlechteraspekte." In *Handbuch Frauen- und Geschlechterforschung: Theorie, Methoden, Empirie*, eds. Ruth Becker – Beate Kortendiek, 267–276. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.
Hark, Sabine. 2004. „Lesbenforschung und Queer Theorie: Theoretische Konzepte, Entwicklungen und Korrespondenzen." In *Handbuch Frauen- und Geschlechterforschung: Theorie, Methoden, Empirie*, eds. Ruth Becker – Beate Kortendiek, 104–111. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.

Hark, Sabine. 2005. *Dissidente Partizipation: Eine Diskursgeschichte des Feminismus.* Frankfurt a. M.: Suhrkamp Taschenbuch.

Havelková, Hana – Libora Indruchová-Oates, eds. 2015. *Vyvlastněný hlas: Proměny genderové kultury v české společnosti*. Praha: SLON.

Higonnet, Margaret R. 2010. „Literaturoznawstwo porownawcze z perspektywy feministycznej." In *Niewspołmierność. Perspektywy nowoczesnej komparatystyki. Antologia*, ed. Tomasz Bilczewski. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Hučková, Dana. 2011. „Literárny obraz ženy: Reflexia postavenia žien v časopise Dennica v rokoch 1898 až 1903 a dobový literárny obraz ženy." In *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*, Gabriela Dudeková a kol., 62–78. Bratislava: Veda.

Indruchová, Libora. 1995. „Elaine Showalter a gynokritika." *Aspekt*, 1: 91–93.

Irigaray, Luce. 1980. *Speculum: Spiegel des anderen Geschlechts*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag.

Juráňová, Jana. 1994. „Čapkova Matka ako nepovinné čítanie a školský príklad zároveň." *Aspekt*, 1: 79–82.

Kalivodová, Eva. 2010. *Browningová nebo Klášterský? Krásnohorská nebo Byron? O rodu v životě literatury*. Praha: Karolinum.

Kalnická, Zdeňka. 2005. *Třetí oko: Filozofie, umění, feminizmus.* Olomouc: Votobia.

Kenížová-Bednárová, Katarína. 1995. „Francúzska ženská literárna tvorba a kritika." *Aspekt*, 1: 87–90.

Kiczková, Zuzana a kol. 2000. *Otázky rodovej identity vo výtvarnom umení, architektúre, filme a literatúre*. Bratislava: Univerzita Komenského.

Kiczková, Zuzana. 2011. „Rod vo feministickom diskurze." In *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy*, eds. Zuzana Kiczková – Mariana Szapuová, 32–52. Bratislava: Centrum rodových štúdií FiFUK.

Kiczková, Zuzana – Mariana Szapuová, eds. 2011. *Rodové štúdiá: Súčasné diskusie, problémy a perspektívy.* Bratislava: Centrum rodových štúdií FiFUK.

Klinger, Cornelia. 1998. „Dva kroky vpred, jeden vzad – a štvrtý ponad ne." Prel. Zuzana Kiczková. *Aspekt*, 1: 4–9.

Kobová, Ľubica. 2011. „Queer a podrývanie identity: queer teória a feminizmus." In *Rodové štúdiá. Súčasné diskusie, problémy a perspektívy,* eds. Zuzana Kiczková – Mariana Szapuová, 312–330. Bratislava: Centrum rodových štúdií FiFUK.

Kobová, Ľubica. 2013. „Politika vylúčenia a emócií (Vydavateľská recenzia)." In *ASPEKTin – natlačený výber z textov,* jar: 55–58.

Kovalová, Karla, ed. 2014. *Černošská feministická literární kritika. Výbor statí afroamerických kriticek*. Praha: SLON.

Łebkowska, Anna. 2010. „Gender." In *Kulturowa teoria literatury. Główne pojęcia i problemy*, eds. Michał Paweł Markowski – Ryszard Nycz, 367–407. Kraków: Universitas.

Lerner, Gerda. 2003 – 2004. „Vznik feministického vedomia: Sebavyjadrenie tvorivosťou." Prel. Eva Riečanská; úvodný text Jana Cviková. *Aspekt*, 1: 21–31.

Lindhoff, Lena. 2003. *Einführung in die feministische Literaturtheorie*. Stuttgart/Weimar: J. B. Metzler.

Löw, Martina – Martina Mathes. 2005. *Schlüsselwerke der Geschlechterforschung*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.

Matonoha, Jan, ed. 2010. *Česká literatura v perspektivách genderu*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR v nakl. Filip Tomáš – Akropolis.

Matonoha, Jan. 2010. *Psaní vně logocentrismu: Diskurs, gender, text*. Praha: Academia.

Mayreder, Rosa. 1998. *Zur Kritik der Weiblichkeit.* Wien: Mandelbaum Verlag.

Mayreder, Rosa. 1998. *Geschlecht und Kultur.* Wien: Mandelbaum Verlag.
Mikulová, Marcela. 1994. „Ženy a národ na prelome 19. a 20. storočia.“ *Aspekt*, 1: 72–74.
Mikulová, Marcela. 2015. *Tri spisovateľky (Šoltésová, Vansová, Timrava).* Bratislava: Veda SAV.
Moi, Toril. 1989. *Sexus, Text, Herrschaft. Feministische Literaturtheorie*. Bremen: Frauenliteraturverlag.
Morrisová, Pam. 2000. *Literatura a feminismus*. Preklad Marian Siedloczek a Renata Kamenická. Brno: Host.
Nagl-Docekalová, Herta – Brigitte Weisshauptová – Evelyn Fox-Kellerová – Lorraine Codeová; Etela Farkašová – Zdeňka Kalnická – Zuzana Kiczková, eds. 1994. *Štyri pohľady do feministickej filozofie.* Bratislava: Archa.
Nieberle, Sigrid – Elisabeth Strowick, eds. 2006. *Narration und Geschlecht: Texte – Medien – Episteme.* Köln/Weimar/Wien: Böhlau Verlag.
Nünning, Ansgar a kol. 2006. *Lexikon teorie literatury a kultury.* Eds. čes. vydania Jiří Trávníček – Jiří Holý. Brno: Host.
Nünning, Vera – Ansgar Nünning, eds. 2004. *Erzähltextanalyse und Gender Studies*. Stuttgart: Metzler.
Nünning, Vera – Ansgar Nünning, eds. 2010. *Methoden der literatur- und kulturwissenschaftlichen Textanalyse.* Stuttgart – Weimar: Metzler.
Oates-Indruchová, Libora, ed. 1998. *Dívčí válka s ideologií: Klasické texty angloamerického feministického myšlení.* Praha: Sociologické nakladatelství.
Oates-Indruchová, Libora, ed. 2007. *Ženská literární tradice a hledání identit. Antologie angloamerické feministické literární teorie.* Praha: SLON.
Olsen, Tillie. 1995. „Mlčení.“ Prel. Libora Indruchová. *Aspekt*, 1: 24–25.
Osinski, Jutta. 1998. *Einführung in die feministische Literaturwissenschaft.* Berlin: Erich Schmid Verlag.
Puchalová, Ingrid – Michaela Kováčová. 2014. *„… aber ich bin ein Weib, was ist es mehr, und ‚seid froh, das ihr es nicht zu sein braucht'“. Über die deutschschreibenden Autorinnen aus dem Gebiet der heutigen Slowakei.* Acta Facultatis Philosiphicae Universitatis Šafarikinae. Košice: FF UPJŠ.
Rebro, Derek. 2011. *Ženy píšu Poéziu, muži tiež. Inovatívne vpisovanie poetiek do androcentrického jazyka*. Bratislava: Literárne informačné centrum.
Rebro, Derek. 2013. *Jej mesto v jeho svete? Rodový pohľad na previazanosť urbánneho a rustikálneho v poézii Lýdie Vadkerti-Gavorníkovej a Jozefa Mihalkoviča*. Bratislava: ASPEKT.
Repar, Stanislava. 2007. *Ohnisko reči alebo mlčanlivá hĺbka horizontu.* Bratislava: Kalligram.
Rich, Adrienne. 1995. *Až my mrtví procitneme aneb o psaní jako demystifikaci.* Prel. Pavla Buchtová. *Aspekt*, 1: 44–47.
Rudinsky, Norma. 1991. *Incipient Feminists: Women Writers in the Slovak National Revival*. (With an Appendix of Slovak Women Poets 1798 – 1875 by Marianna Pridavkova-Mináriková.) Columbus – Ohio: Slavica Publishers, Inc.
Sabová, Lucia. 2011. *Problematik der weiblichen Identität in den Erzählungen von Sophie Mereau.* Berlin: Logos Verlag.
Scott, Joan Wallach. 2006. „Rod: užitočná kategória historickej analýzy.“ Prel. Ľubica Hábová. In *História žien. Aspekty písania a čítania,* eds. Jana Cviková – Jana Juráňová – Ľubica Kobová, 40–71. Bratislava: ASPEKT.
Showalter, Elaine. 1985. „The Feminist Critical Revolution.“ In *The New Feminist Criticism. Essay on Women, Literature, and Theory*, ed. Elaine Showalter, 3–17. New York: Pantheon Books.

Showalter, Elaine, ed. 1985. *The New Feminist Criticism: Essays on Women, Literature, and Theory.* New York: Pantheon Books.

Schabert, Ina. 1995. „Gender als Kategorie einer neuen Literaturgeschichtsschreibung." In *Genus – zur Geschlechterdifferenz in den Kulturwissenschaften*, eds. Hadumod Bußmann – Renate Hof, 162–204. Stuttgart: Kroner.

Schmid-Bortenschlager, Sigrid. 2009. *Österreichische Schriftstellerinnen 1800 – 2000: Eine Literaturgeschichte.* Darmstadt: WBG.

Stephan, Inge. 2000a. „Gender, Geschlecht und Theorie." In *Gender Studien. Eine Einführung*, eds. Christina von Braun – Inge Stephan, 58–96. Stuttgart – Weimar: Verlag J. B. Metzler.

Stephan, Inge. 2000b. „Literaturwissenschaft." In *Gender Studien. Eine Einführung*, eds. Christina von Braun – Inge Stephan, 290–299. Stuttgart – Weimar: Verlag J. B. Metzler.

Stephan, Inge – Sigrid Weigel, eds. 1983. *Die verborgene Frau*. Berlin: Argument Verlag.

Stephan, Inge – Sigrid Weigel, eds. 1984. *Feministische Literaturwissenschaft*. Berlin: Argument Verlag.

Szapuová, Mariana. 1998. „Kategória rodu vo feministickom diskurze." *Aspekt*, 1: 32–38.

Šmausová, Gerlinda. 2007. „Současnost nesoučasností: nepřehledné vlnobití feminismů." In *Vztahy, jazyky, těla: texty z 1. konference českých a slovenských feministických studií*, ed. Libuše Heczková, 16–36. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze – Ermat.

Theweleit, Klaus. 1993. *Männerphantasien II. Männerkörper – zur Psychoanalyse des weißen Terrors*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.

Vinken, Barbara, ed. 1992. *Dekonstruktiver Feminismus: Literaturwissenschaft in Amerika*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag.

Weigel, Sigrid. 1989. *Die Stimme der Medusa: Schreibweisen in der Gegenwartsliteratur von Frauen.* Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.

Wöhrer, Veronika. 2001. *„Das verfluchte Wort Feminismus". Eine Deutungsmusteranalyse zu Feminismus-Begriffen slowakischer Wissenschafterinnen*. Diplomová práca. Wien: Universitat Wien.

Wöhrer, Veronika. 2003. „Spôsob hovorenia o feminizme na Slovensku ako o činnosti by som nazvala „doing feminist"." Dostupné na: http://archiv.aspekt.sk/desat.php?desat=47

Wollstonecraft, Mary. 1997. „Obhajoba práv ženy." Prel. Adriana Oravcová. *Aspekt*, 1: 14–23.

Woolf, Virginia. 2000. *Vlastná izba.* Prel. Pavel Vilikovský. Bratislava: Kalligram.